

jose alvarez

NIET EEN
KEERT
TERUG

etnika

NIET EEN KEERT TERUG

This translation copyright 1969 by Etnika

Over Baiona kwam de avond. Zwart tekenden de twee torens van de kathedraal zich af tegen de grijze hemel, en het was zondag. Buiten de stad, achter de kantelen van de Spaanse Poort en achter de resten van de oude wallen werd het landschap haast bucolisch, nu de zon er haar harde kleuren niet meer op legde. Het leek wel alsof de eeuwen die er overheen waren gegaan er niets aan veranderd hadden. De Errobi — maar de oude Baskische naam heeft men vervangen door een Franse : de Nive— de Errobi stuwde zoals steeds het klare water voort dat van de bergen komt en ergens in de stad zou het zich verenigen met het water van de Aturri.

Nu even stil blijven, even de ogen sluiten voor wat niet mooi is, even niet horen wat vreemd klinkt — en plots wordt het helemaal anders. Want daar komen ze weer aangesjokt, de kakeleta van vroeger, de sterke ezeltjes, en op hun rug zitten de meisjes met hun stevige benen bloot. En ginder ver, op de Errobi — haast onzichtbaar maar ze is er— doemt een van de

oude rivierboten op die men reeds zolang verdwenen waande. Daar is ze; je ziet ze nu helemaal, je ziet zelfs de mensen aan dek, mensen van Baiona die vanmorgen naar Kando zijn gevaren en die nu terugkeren . . .

Ineens kwam Xalbat Ibar tot de werkelijkheid terug : de rivierboot, de kakoleta met de meisjes op hun rug, het was allemaal al lang voorbij. Hij dacht : ik zal nu maar terugkeren naar Etxeparea, mijn hoeve Etxeparea, en daar zag hij ze, zoals zij ligt aan de Errobi tussen Basussari en Milafranga. Hij was, zoals op andere zondagen, naar Baiona gekomen, te voet, en nu keerde hij terug, maar zijn stap was niet meer zo licht en zo sterk als hij tot voor kort was. Met verstrooide blik keek hij naar het water van de rivier — hoe vaak, reeds in zijn kinderjaren, had hij hier niet gelopen ! En hij stelde plots vast dat de vijf kilometer die hem nog scheidde van zijn hoeve hem

veel langer leken dan anders.

Vanmiddag had hij te Baiona vrienden ontmoet, twee van zijn weinige vrienden te Mugerre, maar niettegenstaande hun aandringen was hij niet meegegaan naar een of ander bistrot. Hij was lang blijven zitten op een bank en hij had gekeken naar de bussen die van het plein uitzwermen naar de vele kleine dorpen van de streek, zoals ook uit Iruñea, aan de overkant van de Pyreneeën, de bussen vertrekken naar de dorpen, al die dorpen, hier en ginder, waar de mensen zich nog schijnen vast te klampen aan de oeroude aarde. Maar, bedacht Xalbat bitter, dit was inderdaad slechts schijn : het noorden van Euzkadi is de streek die het meest indianos levert, emigranten die niet meer geloven in hun land en naar Amerika vertrekken — en onder hen die vertrokken . . . Er niet aan denken, zei hij bij zichzelf, maar hij zou er wel altijd aan denken,

wist hij.

Hij was met die vrienden van Mugerre niet meegegaan omdat het weer eens een drinkpartij zou worden. Zij dronken veel te veel en de laatste tijd dronk hij ook veel te veel. Drinken en babbelen, babbelen en drinken, dat was het wat zovele Basken deden; zoals nu eenmaal doen de volken die werden overwonnen, zoals nu eenmaal doen de mensen die worden verdrukt en die geen uitkomst meer zien.

Hij was bijna zestig, Xalbat Dibar, en hij voelde zich moe. Hij voelde zich echt moe toen hij, op de hoogte van Larrondoeta gekomen, bleef staan. Maar het was méér dan alleen vermoeidheid. Het was ook moedeloosheid én een besef van nutteloosheid. En haast luidop zei hij :

“Morgen weer het werk . . . Zertarako ?
Waarom ? ”

En hij schudde het hoofd, want een antwoord op die vraag vond hij niet.

Toen zag hij dat iemand de hoogte van Lar-rondoeta beklom en hij herkende Piarres Haralboure, die een hoeve had niet zo ver af van zijn eigen Etxeparea, en ook hij keerde naar huis terug. Zij waren geen vrienden. Piarres woonde trouwens nog niet zolang in de streek, hij kwam uit de bergen ergens in het oosten. Maar soms ontmoette Xalbat hem te Baiona en op de markten van Hazparne, van Garazi en van Donapaleu.

“Zo vroeg naar huis ? ” vroeg Piarres.

“Jij ook,” stelde Xalbat vast. “Hoe gaat het ? ”

“Zo . . . Klagen mag een mens niet zo gauw. Maar jij ziet er niet goed uit. Scheelt er wat ? ”

Xalbat wachtte met het antwoord. Hij vroeg zich zelfs af : waarom antwoorden ? Piarres kon hem niet helpen, niemand kon hem helpen. Toen zei hij het toch :

“Mijn zoon is dood . . . Mijn zoon Xalbat is dood,” herhaalde hij, alsof de naam meer betekenis gaf aan wat er gezegd werd.

Piarres, verrast, wist niets anders te doen dan te herhalen : “Xalbat is dood . . .” En na een poos : “In Amerika ? ”

“Zelfs niet in Amerika,” zei de vader.

Zij gingen verder, langzaam, zij aan zij, op de eenzame weg langs de Errobi en eens te meer was de Errobi getuige van de zorgen en het verdriet van de mensen die wonen in dit rampzalige land.

Xalbat Dibar, de jonge Xalbat, de enige zoon op Etxeparea was dood ! Piarres Haramboure had hem niet zo vaak ontmoet, niet zo goed gekend. Maar hij kende de trots van een vader op zijn zoon en hij wist wat het betekende een zoon te verliezen. En wanneer het dan de enige zoon is, de man die zijn vader moet opvolgen . . . Al zou, wat dat betreft, vader Xalbat zijn hoop wel opgegeven hebben toen zijn zoon vertrok.

Het waren slechts enkele woorden geweest,

die Xalbat opgevangen had in een bistrot te Baiona, en misschien waren zij wel opzettelijk uitgesproken opdat hij weten zou wat zijn zoon zinnens was te doen. Een dag later waren zij samen aan het werk op de helling, vanwaar men kon neerkijken op Etxeparea. En zij keken neer op de hoeve en de vader zei :

“Ik weet het wel, het leven hier is hard, Xalbat. Maar je vaderland verlaten is ook hard . . .”

Onbeweeglijk luisterde de jongen, maar de stem leek van heel ver te komen :

“Je bent twintig — wat weet je van het leven ? Heel weinig, Xalbat. En wat weet je van Amerika ? Je denkt : voor mij ook is er geen toekomst meer in dit land, maar ik vraag je : welke toekomst is er voor jou in Amerika ? Ach, voor sommigen is Amerika een alibi, voor anderen een vlucht . . .”

De stem werd hard, zoals de jongen ze nooit had gehoord :

“Je land is hier, Xalbat. Je land, het zijn deze bergen en deze dalen. En je woning is Etxepa-

rea.”

De jongen had gemompeld :

“Ik heb niets beslist . . . Ik sprak alleen met Peio, mijn neef. Hij vertrekt, over twee maanden vertrekt hij. Charles Iriart van Garazi zorgt voor alles . . .”

“Iriart zorgt voor alles,” herhaalde de vader.

“Ik ken Iriart ! Hij voert Baskische herders uit alsof het vlees is van Baskisch vee ! ”

“Hij brengt alles in orde, zorgt voor het reisbiljet . . .”

“En het is altijd een biljet voor een enkel reis, aan terugkeer wordt niet gedacht . . . Men kan overigens niet terugkeren wanneer men ginder is en zelfs als men het zou kunnen zou men het niet doen, want de Bask is te trots om toe te geven dat hij de nederlaag geleden heeft en liever sterft hij, van armoede of van heimwee naar zijn bergen, ofwel om een andere reden . . .”

Ze zwegen en keken naar omlaag, naar Etxeparea. Daar zagen zij moeder Maddalen naar buiten komen en omdat hij haar zag, moest de

oude Xalbat denken aan alles wat er gebeurd was, vroeger; denken aan allen van de familie die waren weggegaan en die niet terugkeerden. Hij wees naar zijn vrouw.

“Twee broers van je moeder vertrokken naar Idaho,” zei hij. “Van de ene krijgen wij soms nog eens iets te lezen — de andere? Leeft hij nog? Wij weten het niet. En ik verloor ook twee broers, Roger en Pantxo, en ze schrijven het niet, maar ik weet: ze zijn ginder niet rijk geworden en gelukkig zijn ze niet. En drie neven zijn verleden jaar weggegaan en Peio zal nu ook gauw vertrekken. En al die vrienden, al die vrienden...” voegde hij er aan toe, want behoorden zij niet tot de grote Bas-kische familie, waren zij niet allemaal zijn broers? “Zij vertrokken om rijk te worden en zij hoopten ooit eens terug te keren om hier zonder zorgen te leven en te sterven. Maar geen één keert terug.”

Plots sprak de zoon:

“Zij vertrokken om te leven, aita, en niemand kan hen ten laste leggen dat zij wilden leven.

Want het is ons land dat sterft ! Het is een lange doodsstrijd, eeuwen duurt hij reeds en altijd zijn Basken de oceaan over getrokken. Uit lafheid ? Nee, zij wilden leven ! Léven ! ”

En in zijn heftigheid zei hij dan toch wat hij reeds lang voor zijn vader en zijn moeder verzwegen had :

“Ik ook wil leven als een man.”

De vader zei, maar hij voelde zelf wel aan hoe weinig overtuigend zijn woorden klonken :

“Leven als een man kan je hier ook. Xalbat . . .”

En ook hij werd heftig :

“Een man zonder land is een ontwortelde ! Het zijn niet alleen de bomen en de planten die de eigen grond nodig hebben om te leven ! Ook de mensen . . .”

“Ontwortelden ? Inderdaad, wij zijn ontwortelden ! Kijk wat verder dan deze vallei, aita, uw vallei, heeft u altijd gedacht, maar ze is niet van u. Kijk wat verder, kijk over de bergkam en wat ziet u ? Een landschap dat een

beeld is van onze ondergang en van onze nutteloosheid. Kijk naar de kust, met het gouden strand en met de klippen; kijk naar de oude steden, waarvan wij ons nog de Baskische namen herinneren, maar zij heten reeds lang anders — het hoort ons allemaal niet meer toe, want de vreemdelingen zijn gekomen. En niet alleen de kust hebben ze ons ontstolen, ook het binnenland hebben zij veroverd en weldra is er geen plaats meer voor hen die nog willen leven zoals de Basken altijd hebben geleefd. Uw vallei? Hoe lang zal het nog duren voor Etxeparea door villa's omsloten zal zijn? Wat kunnen mannen hier nog doen behalve knecht zijn voor de vreemdelingen en hun fooien aanvragen? En de meisjes? Jawel, er is werk voor hen . . . Er worden wel altijd meiden gevraagd, en dat niet alleen te Biarritz, ze kunnen ook naar Bordeaux, ze kunnen ook naar Parijs — en hoevelen gaan er ten onder? Er blijft ons alleen de uittocht over, aita . . .”

Zij liepen verder, Xalbat Dibar en Piarres Haralboure — en geen van beiden, die een woord zei. Piarres was er zich van bewust dat het beter was te zwijgen nu. Dat hij naast Xalbat liep, hem gezelschap hield, had meer betekenis dan woorden konden hebben. En als er toch gesproken zou worden, dan was het Xalbat, die het zou doen; Xalbat, die opnieuw beleefde wat er was gebeurd, die opnieuw afscheid nam, maar dit keer definitief.

Piarres had er meer gekend die zwegen, zwegen wanneer zij werkten, zwegen wanneer zij gingen langs de wegen, zwegen zelfs wanneer zij gedronken hadden, zwegen alsof zij zich schaamden om een verdriet dat zovelen hadden gekend en om een ongeluk dat zovelen overkomen was. En dan, op een dag, spraken zij. Niet omdat hun iets werd gevraagd, niet omdat zij de man hadden ontmoet op wie zij hadden gewacht, maar omdat eindelijk het ogenblik gekomen was om te spreken en het had niet zoveel belang wie naar hen luisterde.

Het was stil om hen heen, zo stil dat het Piarres leek alsof hij het murmelen hoorde van het water van de Errobi daar beneden. Maar dit zou wel inbeelding zijn.

“Er blijft ons alleen de uittocht over ! ”

En toen zijn zoon dit had gezegd, had de oude Xalbat de ontreddering gekend van zoveel vaders die plots beseffen dat ook aan hen het noodlot zich voltrekt.

Maar slechts enkele ogenblikken duurde die ontreddering. Want hij dacht aan zijn vader, en aan zijn grootvader, en aan zijn familieleden, die woonden aan de andere zijde van de Pyreneeën, ten zuiden van de willekeurige grens die Euzkadi in twee stukken snijdt en die is als een litteken van een wonde die blijft pijn doen.

Hij zei :

“Je weet, Xalbat : mijn grootvader was van Beasain, in Gipuzkoa. Ibarra heette hij en als

de Grote Ibarra stond hij bekend. Hij en zijn zonen, en de zonen van zijn zonen hadden ook redenen kunnen vinden om het land te verlaten, zij hadden een alibi, zodat men nooit van een vlucht zou kunnen spreken. Maar zij klampten zich vast aan hun land, niettegenstaande oorlog en verdrukking ! Zij bleven er en zij werkten er. Zij bouwden weer op wat vernietigd werd en langzaam groeide het kleine bedrijf dat van hen was, en wanneer er een viel, nam de andere de taak over. Onze familie blijft ginder, geen één emigreert, Xalbat . . .”

“Maar ginder zijn er mijnen ! Ginder bestaat de mogelijkheid om te werken, om iets op te bouwen ! En tussen ginder en hier ligt de grens !”

“En tussen Amerika en hier ligt de oceaan.”

“Toch is hij gegaan,” zei Xalbat.

Het was net alsof hij alles wat hij had gedacht

in woorden aan Piarres had gezegd, maar Piarres wist wel wat er aan die vier woorden was voorafgegaan. En hij wist ook, dat voor Xalbat het ogenblik was gekomen om het zwijgen te verbreken.

“Hij zei mij : “We moeten realistisch zijn, aita. In dit land kan ik slechts dit doen : ofwel buigen voor de vreemdelingen, ofwel buigen naar de grond om hem zijn laatste graankorrel te ontrukken.” Dat zei hij. En ik zei, dat zijn moeder en ik zelfs dát niet meer konden, ik zei dat hij en hij alleen onze reden van bestaan was, onze kracht om in leven te blijven. Maar wat wij niet meer konden, dat zou hij kunnen, dat zouden kunnen, later, hij en de Baskische vrouw die hij zou huwen, en nog later zijn zoon : van Etxeparea iets maken, iets anders, iets beters, en het nieuwe Etxeparea in stand houden ! Te Baiona of te Danopaleu zouden wij een lening aangaan, wij zouden een tractor kopen en een loods bouwen naast de woning. Op de Crédit Agricole kende ik iemand die raad zou geven en helpen en die misschien

mogelijkheden kende die wij niet eens vermoedden. Hij was ontroerd en hij dankte mij voor alles wat ik voor hem had gedaan en wat ik voor hem wilde doen, maar . . . Thuis sprak ik er eindelijk Maddalen over en ik zag meteen dat zij er reeds lang voor vreesde, zoals alle Baskische moeders er voor vrezen hun kinderen te verliezen. En toch heb ik gevochten om hem te behouden en gedaan wat ik mij voorgenomen had te doen. Ik sprak met de man van de Crédit Agricole, de lening werd beloofd en Lebas van Baiona kreeg opdracht een bestek op te maken voor een loods . . . Het was allemaal nutteloos, Piarres ! Drie maanden later bekeken Maddalen en ik op de laatste bladzijde van "Herria" de foto, die er haast elke week staat, de foto van hen die vertrekken. En het is altijd dezelfde foto : twee rijen Baskische jongens, een rij van hen die knielen en een rij van hen die rechtstaan, en achter hen het vliegtuig dat hen van Orly naar Amerika brengt. Maar onder hen die toen vertrokken bevond zich onze jongen en net als

de anderen op de foto, en net zoals allen die hem zijn voorafgegaan, lachte hij, overmoedig. "Hau ere joana dugu bethiko," zei ik tot Madalena, want ik wist dat wij hem nooit zouden weerzien . . ."

Aanvankelijk schreef hij geregeld en het waren optimistische brieven. Idaho was een paradijs en hij zag de toekomst vol hoop en vertrouwen in. Hier kreeg je, als je wilde werken, tenminste een kans, hier was het mogelijk vooruit te komen, carrière te maken. Hij stuurde foto's. De ouders zagen hun zoon als hulpkok in een restaurant, een Baskisch restaurant nog wel en de eigenaar was Julien Latxague die amper vijf jaar geleden naar hier gekomen was. Op een andere foto zagen zij het restaurant en het leek wel enigszins op een Baskische hoeve, maar boven de nok van het dak, in reuzegrote, hoekige letters was de naam aangebracht : "Ongi Ethori". Voor het

restaurant speelde zich een grappig tafereeltje af : Xalbat en Peter, de zoon van de baas, allebei helemaal in het wit en met de hoge koksmuts op het hoofd, deden iets, “speelden” iets, maar wat zij deden en waarom zij zo lachten, dat konden de ouders niet raden. “Ik ben hier thuis,” schreef Xalbat, “ik kan het niet beter hebben. En een wagen heb ik ook al, een enorme Pontiac, een tweedehands wagen natuurlijk, maar die nog gemakkelijk de honderdvijftig haalt. Geregeld trek ik er op uit en soms kom ik zelfs in Reno . . .”

Er was ook een foto, in Reno genomen : Xalbat als indiaan, met enorme pluimen om het hoofd, net als zijn neven die naast hem stonden, Battitta, Janiko en Peio – Peio die hem naar ginder had meegelokt. En ze lachten, ze lachten ! Het ging hen goed, zorgen kenden ze niet meer en het leven was prettig !

“Maar ik geloofde het niet,” zei Xalbat tot Piarres. “Nee, ik geloofde het niet . . . Ik wist beter. In al die jaren had ik te veel foto’s gezien en te veel jonge Basken zien lachen . . .

Het werd een nare tijd, Piarres. Altijd dacht ik aan mijn zoon en ik wist ook hoe bang Maddalen was, ook al beweerde zij tevreden te zijn omdat Xalbat bij Battitto en Janiko en Peio was, thuis was bij die Julen Latxague. Maddalen zei dit om zichzelf te overtuigen, maar ook Maddalen kon het niet geloven . . . Daarna schreef Xalbat niet meer zo geregeld en stuurde hij ook geen foto's meer. O, hij klaagde niet – het ging hem nog steeds goed, ook al was hij niet meer op “Ongi Ethori”. Hij werkte nu in een zaak te Reno, samen met Janika was hij daar. Zij moesten er hard werken, maar zij werden er goed betaald, hijzelf verdiende er heel wat meer dan op “Ongi Ethori”, maar dat hij geen thuis meer had, dat hij ergens moest slapen en eten, dat schreef hij niet – hij verdiende nu meer . . . Maddalen klampte zich nu vast aan Janiko : Xalbat was nog steeds niet alleen, er was nog steeds iemand van “ons” bij hem – maar ik had mijn laatste hoop opgegeven. En om te vergeten, Piarres, even te vergeten, dronk ik. Vroeger

was ik nooit dronken, maar nu gebeurde het telkens wanneer ik naar Baiona ging, naar Garazi en Donapaleu, naar Hazparne. Wanneer ik dan thuis kwam, zei Maddalen niets, verweet ze mij niets, maar ze was bang. Ook voor mij was ze bang, al probeerde ik, zo dronken als ik ook was, om vriendelijk te zijn. Maar de volgende dag, of twee dagen later was ik weer weg, naar Baiona of Hazparne, en te Hazparne, in "Kaskoina", is het dan gebeurd . . . O, voor hen die het meegemaakt hebben heeft het niet veel te betekenen wat er gebeurd is : een dronkemanstwist, twee mannen die elkaar niet kunnen uitstaan, zullen gaan vechten. Maar voor mij heeft het veel betekenis gehad, want toen ben ik gaan twifelen aan mezelf. En niet alleen aan mezelf, maar aan zoveel, waaraan een man niet mag twifelen omdat het de basis van alles is en als die basis er niet meer is, stort alles ineen. En het is verschrikkelijk, Piarres, wanneer een man van mijn leeftijd daaraan gaat twifelen, want dan heeft hij niets meer . . ."

Te Hazparne. Een marktdag. In “Kaskoina” was er veel volk bijeen. Hij had weer gedronken en ook hier kon hij niet zwijgen over het verleden — wat had hij in de loop van de jaren niet allemaal meegemaakt ! Maar zij die in de gelagzaal waren, vonden het helemaal niet prettig dat een van hen over het verleden sprak, een verleden, dat allen, om een of andere reden pijn deed en verdriet, of woedend maakte. Vooral Dufau van Ustaritz was woedend, de plaatselijke beroemdheid Dufau, die elke elfde november bloemen neerlegt aan het gedenkteken van de gesneuvelden en het daarna over het vaderland en zijn helden heeft; zeer lang in gebrekkig Frans en zeer kort in vloeiend Baskisch, maar onveranderlijk zijn redevoering besluit met de kreet “Vive la France ! ”

“Als iemand over het verleden zou moeten zwijgen, dan ben jij het wel ! ” had Dufau geschreeuwd.

“Waarom ? ”

“1936 reeds vergeten ? Jij vond er geen gra-

ten in met die Spanjaards te heulen ! Ja, met Spanjaards en welke Spanjaards waren het dan nog ! Dat het fanatieke communisten waren, heet van haat voor God en elk gezag, het kon je niet deren . . . Toen zij eindelijk verslagen waren, vluchtten zij over de bergen en kwamen hier. Hadden wij ze maar teruggedreven, dan hadden wij ons zelf heel wat last bespaard. Soldaten ? Dat soldaten ? Bandieten waren het, voor wie niets veilig was, ook onze vrouwen waren niet veilig voor hen ! Waren zij immers niet gewoon te nemen wat zij wilden hebben en waar zij zin in hadden ? Maar jij opende de deur van je woning voor hen . . . Waarom zou je het niet gedaan hebben ? Een dochter had je niet te beschermen, niet te verliezen . . .”

Xalbat had gezegd :

“De deur van mijn woning heb ik geopend voor mensen in nood, mensen die op de vlucht waren voor een zegevierende vijand . . .”

“Bandieten waren het ! ”

“Geen bandieten ! En ook geen Spanjaards ! Basken waren het, broeders dus, broeders van mij, van jou, van jullie allemaal ! Broeders in nood . . .”

En toen was Xalbat nog verder in het verleden teruggekeerd, had hij gesproken over hen die hem waren voorafgegaan, had hij gesproken over de grote Ibarra . . .

“Je grootvader,” zei Piarres.

“Mijn grootvader. Kapitein Ibarra, aanvoerder van de guerrilla in dienst van de abt Santa-kruz. Drie jaar had hij het volgehouden, op het laatst met een handvol getrouwen, en in 1876, ontgoocheld, verslagen keerde hij naar Baiona terug. Zijn hoeve was er niet meer — die had men in vlammen doen opgaan. Twee van zijn broers waren er ook niet meer — die vielen in Bizkaia, in de buurt van Gordoxola. De grote Ibarra had de oorlog verloren. Zoals zijn vader in 1839 reeds de oorlog had verlo-

ren en eerst na negentien jaar ballingschap naar het vaderland was kunnen terugkeren. Piarres, het is een triestige traditie in onze familie altijd te behoren tot hen die overwonnen worden . . . Maar niet alleen in mijn familie ! Voor het ganse Baskische volk is het een traditie, dat arme, sterke volk van Euzkadi dat voor zijn vrijheid vocht, steeds opnieuw; overwonnen werd, steeds opnieuw; vernederd werd, steeds opnieuw — maar ook steeds opnieuw de moed en de kracht vond om op te staan en de strijd te hernemen ! Dat zei ik toen te Hazparden . . .”

Hij zweeg plots. De herinnering was nog steeds levendig en het kwam Piarres voor dat Xalbat beschaamd was om wat er toen gebeurd was en aarzelde om verder te spreken. Dan deed hij het toch, stiller, maar met dezelfde hartstocht.

“Dat zei ik te Hazparde en het was plots stil in “Kaskoina”. Zij luisterden, allemaal luisterden zij naar iets dat zij wel wisten, maar dat zij liefst vergaten en waaraan zij nu werden

herinnerd door een Ibarra — een Ibarra, ook al is zijn naam hier Ibar geworden. Even was het stil, maar dan schreeuwde alweer Dafau. “Je bent ook een Spanjaard ! Je bent een Spanjaard gebleven ! ” riep hij en hij moest nochtans weten dat dit het ergste was wat hij zeggen kon. Ik een Spanjaard ! De grote Ibarra een Spanjaard ! Geen enkele Ibarra heeft de grens erkend tussen Zuid en Noord, de Pyreneeën konden geen grens zijn, want ook in de bergen was hun vaderland . . . Maar Dafau schreeuwde : “Keer naar het land van je oorsprong terug, als men je daar tenminste aanvaardt ! Je kunt er arm zijn als al de Spanjaarden, maar je zult er gelukkiger zijn dan hier . . . Je zult er de canto hondo kunnen zingen, je zult misschien nog kunnen dansen ! Dit moet je weten : wij zullen je niet missen . . . ” En ik kon hem niet antwoorden, in eens had ik niets meer te zeggen. Want, Piarres, ik had tot nog toe altijd gedacht, dat men hier in het Noorden arm was en dat men het in het Zuiden veel beter had. De Ibarra's van

ginder hoeven niet meer te emigreren, maar mijn zoon is vertrokken omdat er hem hier alleen armoede wacht — en plots herinnerde ik mij wat hij mij kort voor zijn vertrek had gezegd : “Tussen hier en ginder ligt de grens ! ” Hij, mijn zoon, sprak van een grens die de Ibarra’s nooit hadden erkend, nooit hadden aanvaard — en nu ligt tussen hem en ons de oceaan . . . ”

Hij zweeg weer. En dan, beschaamd, wanhopig, stelde hij de vraag :

“Wat voor zin heeft het allemaal ? Wat voor zin heeft het allemaal gehad ? ”

“Ik zei, Piarres, dat het verschrikkelijk is wanneer een man gaat twijfelen aan zichzelf en aan de waarde en de betekenis van dingen die aan zijn bestaan waarde en zekerheid hebben gegeven. Hij verliest ook zijn trots wanneer de reden om trots te zijn weg valt. En wanneer datgene wat hem is overgedragen door hen die

hem zijn voorafgegaan, geweigerd wordt door hen die na hem komen, of wanneer er niemand meer is aan wie hij het overdragen kan, dan weet hij : dit is het einde . . .”

Van op de plaats waar zij gekomen waren konden zij beneden de kerk zien. Piarres zag ze vaag, want het werd nu vlug donker, maar Xalbat zag ze heel duidelijk. Hij zag zelfs meer dan de kerk : hij zag de graven die er omheen lagen en één graf zag hij tenslotte, want het maakte zich als het ware los, het kwam langzaam naar hem toe, zodat hij op de grafsteen de naam lezen kon : Xalbat Ibarra, en een jaartal : 1935. Kapitein Ibarra, gestorven in 1935.

“Trots tot in de dood,” mompelde de andere Xalbat Ibarra. “Hij had gezworen nooit naar Beasain terug te keren als hij niet opnieuw en als voorheen zijn Koning en zijn “Fuegos” kon dienen – en hij is nooit teruggekeerd. Op Etxeparea is hij gestorven, trots en zonder vrees omdat hij zijn eed niet gebroken had, en hem tenminste werd deze smart bespaard : hij

heeft niet getwijfeld. Maar ik vraag mij af, nu : en als hij verder was gegaan ? Als hij de grens, die hij toch nooit had erkend, had kunnen vergeten, als hij nog meer grenzen had kunnen vergeten ? Als hij verder was gegaan, steeds verder weg van de bergen die hij toch niet overschrijden kon ? Zou hij heimwee hebben gekend ? Maar ook op Etxeparea hunkerde zijn hart naar de plaats waar hij werd geboren, waar hij had lief gehad, waar hij had gebouwd en waar hij had gevochten ! En dan ? En daarna ? Zijn zoon zou misschien nog heimwee hebben gevoeld naar de bergen, want hij was er geweest, hij had ze gekend. Maar de zoon van zijn zoon, maar ik ? Als ik soms nog eens zou gedacht hebben aan het land van de grote Ibarra die mijn grootvader was geweest, dan zou ik er aan gedacht hebben als aan een sprookjesland en misschien was het allemaal niet waar geweest wat er werd verteld. En welke aantrekkingskracht zou het nog hebben uitgeoefend op mijn zoon ? Geen ! Geen enkele ! Hij heeft

Euzkadi tenslotte toch verlaten, ook al werd hij er geboren, ook al wist hij alles over de grote Ibarra, ook al was hij de enige om Etxeparea over te nemen, ook al was hij aangewezen om Etxeparea later aan een Ibarra over te dragen ! Hij is toch weggegaan en nu is hij dood . . . Het lijkt wel alsof er een vloek op onze familie weegt, maar dat zeggen anderen ook — of weegt er een vloek op heel ons volk ? ”

Piarres zei :

“Het leven is nu eenmaal zo, elke mens denkt al eens dat het noodlot het op hem heeft gemunt. Maar voor ieder van ons komt de tijd van berusten en aanvaarden, ook het allerzwaarste moeten wij aanvaarden.”

En Xalbat zei :

“Dezelfde woorden heb ik in de winter van 1943 op Etxeparea van een stervende jood gehoord. Het heeft wellicht een bijzondere betekenis, Piarres, dat die stervende jood deze woorden zei nadat een andere jood had gezegd wat ik daarnet zei : op ons volk weegt

een vloek. En hij die dit had gezegd was de zoon van de stervende. Jij weet het niet en Dufau weet het niet, maar ook toen hebben Maddalen en ik de deur van onze woning geopend voor mensen die vluchtten voor de vijand en enkelen heb ik zelf over de bergen in veiligheid gebracht. Voor die oude jood eindigde de tocht op Etxeparea en hij stierf in het bed waarin de grote Ibarra gestorven is. Berusten en aanvaarden, ook het allerzwaarste, zei hij – dat is het wat ik zal proberen te doen, nu ik geen zoon meer heb.”

“Wanneer . . . is hij gestorven ? ”

“Een maand geleden. En hij is gestorven voor niets. Erger nog : hij is gevallen in een strijd tegen mensen die worden verdrukt ! ”

Piarres begreep het niet.

“In Amerika ? ”

“Niet in Amerika, ik zei het je reeds. Hij viel in Vietnam ! ”

“Waarom is hij naar Vietnam vertrokken ? ”

“Om een zekere “bevoegdheid” te bekomen, schreef hij ons. Welke bevoegdheid ? Ik weet

het niet. Zoals ik ook nooit heb geweten welke bevoegdheid zijn oom achternaoeg toen hij in 1945 als vrijwilliger naar het front in de Stille Oceaan vertrok. En net zoals zijn oom zal ook Xalbat niet geweten hebben waarom hij vocht. Maar hij vocht ! Het is immers zeer Baskisch zo ver mogelijk van het ouderlijk huis te gaan sterven. Eeuwen geleden reeds viel Legazpi ergens in de Stille Oceaan, op de Filippijnen, zegt men, en na hem zijn er velen die zijn gaan sterven ver van het vaderland voor iets dat hun vreemd was, vreemd en bovendien onbegrijpelijk. Zelfs de "integrist" Santakruz, die overigens geen integrist was, zelfs Santakruz is ver van zijn vaderland gestorven. Wist je dat ? ”

“Nee. Ik heb zelfs nooit van een Santakruz gehoord.”

“En van Zumulakarregi ? En van de Agirre ? ”

“Nooit.”

“Het verwondert me niet. Zal ik je iets zeggen, Piarres ? Een grote droeve waarheid zeg-

gen ? Over hen die overwonnen werden, spreekt men nooit meer.”

“Het is mogelijk.”

“Het is zo ! En het zijn de overwinnaars die thuis sterven. De anderen doen het ver van huis en ze liggen begraven op een plaats die alleen God weet — zij die hen hebben liefgehad weten ze niet, en soms weten zij niet eens of er een plaats is. Waar liggen de resten van Xalbat ? En zijn er wel resten ? Om een “bevoegdheid” te bekomen ging hij naar die hel, maar dit was slechts een alibi. Want hij hoorde al lang de roep die van heel ver kwam en de roep had in zijn hart een weerklank gevonden. Hij wilde weg, ver weg, bereid om ginder te sterven. Waarvoor ? Het had geen belang. Als het maar ver was, ver weg van Milafranga, dat hem walgen deed. En dit vraag ik mij af : waarom zijn wij zo, wij Basken ? Wij verkiezen, bewust soms, onbewust soms, ballingschap en dood boven het leven in het eigen land. Waarom ? ”

Zij waren gekomen aan de tweesprong en

rechts was het bergpad dat in bochten steeg naar Etxeparea. Zij bleven staan. En Piarres zei :

“Er is iets dat jij niet weet, Xalbat. Je kunt het niet weten, want het gebeurde zeven jaar geleden toen ik woonde in de buurt van Saint Etienne de Baigorri . . .”

“Wat is er gebeurd ? ”

“Zeven jaar geleden viel mijn zoon Joanes te Tizi Ouzou in Algerië . . . Vietnam, Algerië — is er een verschil ? Jij weet niet waar de resten van Xalbat liggen, ik weet de plaats waar Joanes begraven ligt — is er een verschil ? ”

Lang was het stil. Tenslotte sprak Xalbat.

“Ik dank je. Piarres. Ja, ik dank je. Mila esker anitz. Ik ga nu maar.”

“Ons blijft niets anders over dan vergeten, Xalbat. Dat heb ik gedaan. Een andere uitkomst is er niet. Vergeten. Berusten.”

“Als ik jonger moest zijn, zou ik dit niet aangaan. Wat ik zou doen, ik weet het niet. Misschien zou ik een andere uitkomst zien.”

“Er is geen andere. Het verdriet en de pijn

gaan voorbij. Alles gaat voorbij. Ook de dood. Ook de herinnering aan de dood. Jij ook zult stilaan vergeten, net zoals ik en geloof mij : het is beter zo. Adio, Xalbat ! ”
“*Ez adiorik, Piarres !* ”

Naarmate Xalbat hoger kwam, werd het moeilijker stappen op de weg, die steeds steiler werd en hij voelde zich oneindig moe. Toen hij opkeek zag hij dat de rode lichtstreep boven de kim in het westen smaller en zwakker werd en rondom hem was het duister. En rondom hem was het stil – vreemd : een hele tijd hoorde hij niets, zelfs zijn eigen stappen niet. Toen hoorde hij toch iets : het zachte kabbelen van het bergbeekje dat vlak naast Etxeparea loopt, naar omlaag loopt, naar de Errobi. Maar hoorde hij ook niet het kabbelen van het water van de Errobi ? Hij hoorde het inderdaad, het ononderbroken kabbelen van al het klare water dat komt van de bergen van

Euzkadi en dat op weg is naar de oneindigheid
van de oceaan, die de hele wereld omspant.

DE AUTEUR

De gevoelens van de ontheemde Bask, van de man die geëmigreerd is en ver van zijn vaderland een nieuw leven dient te beginnen, zijn Jose Luis Alvarez Enparantza, de auteur van "Eta ez ziran inoiz itzuli", zeker niet vreemd : hij heeft zelf alles aan den lijve ondervonden. Hij echter heeft zijn land niet verlaten omdat er daar voor hem geen toekomst was, of omdat hij "de roep had gehoord die van heel ver kwam", maar omdat hij ertoe verplicht werd. Als Bask die voor de rechten van zijn volk streed, werd hij een eerste keer in 1950, een tweede keer in 1960 door de Spaanse veiligheidsdienst aangehouden. Om een derde opsluiting te voorkomen moest hij in 1961 Zuid-Euzkadi verlaten, en daarna ook Noord-Euzkadi, want in 1964 wees de Franse regering hem uit. Hij vertrok echter niet naar Amerika, zoals vele Basken doen, maar kwam naar België, waar hij nog steeds verblijft. Jose Luis Alvarez Enparantza werd in 1929 te

Donostia (San Sebastián, in het Spaans) geboren. Eigenaardig is wel dat deze literair geëerde man de studies van burgerlijk ingenieur heeft gedaan en de graad inderdaad behaalde. Als ingenieur werkt hij nu voor een Belgische firma.

Dit belet echter niet dat hij in de tijdspanne van enkele jaren een literair, filosofisch en taalkundig oeuvre van formaat heeft opgebouwd.

Benevens taalkundige en filosofische werken – “Huntaz eta Hartaz”, “Euskerari buruz” en “Hizkuntzaren arazoa”, dit laatste samen met Azurmendi – en medewerking aan tijdschriften – “Zeruko Argia”, “Tierra Vasca”, “Jakin” en “Branka” – schreef hij de romans “Leturia'ren Egunkari Ezkutua”, “Peru Leartza'ko” en “Elsa Scheelen”.

Deze laatste roman, die werd bekroond met de literaire prijs 1969 van de Baskische Academie, speelt zich in ons land af en meer bepaald te Brussel, een stad, die Jose Luis Alvarez Enparantza vertrouwd is geworden. In

zijn roman bewijst hij een zeer persoonlijke en ook zeer eigenaardige visie op de toestanden in de Belgische hoofdstad te hebben en zijn oordeel over de mensen is niet minder eigenaardig.

NIET EEN KEERT TERUG
(Eta ez ziran inoiz itzuli)

van Jose Alvarez, uit het Baskisch vertaald door Valère Depauw, werd in Oktober 1969 gedrukt door L. Ceulemans te Antwerpen, in opdracht van Etnika, v.z.w.d., te Brecht, met als voorzitter Dr. Jur. L. Philipsen. Lay-out en technische verzorging zijn van F. Vanderwildt.